

Սույն գիրքը թվայնացվել է Գրքասեր ՀԿ-ում՝ հայերենով գրականության պահպանման, հանրայնացման և ժամանակակից թվային միջավայրում հասանելի դարձնելու նպատակով:

Կազմակերպության նախաձեռնությունը միտված է հայերեն գրքերի և տեքստերի տարածմանը, ընթերցանության խթանմանը և մշակութային ոչ նյութական ժառանգության պահպանությանը՝ ապահովելով դրանց հասանելիությունը հնարավորինս լայն շրջանակների համար:

Մենք հավատում ենք, որ թվայնացումը ոչ միայն պահպանման միջոց է, այլև գիտելիքի, գրականության և մշակույթի շարունակական փոխանցման կարևոր ուղի:

Գրքասեր ՀԿ-ն գրքերը ձայնագրում և թվայնացնում է բացառապես Ձեր նվիրատվությունների շնորհիվ: Կազմակերպությանը կարող եք օժանդակել հետևյալ հղումով՝

<https://grqaser.org/hy/donate>

Ստուգված

Հայ գրականություն, Պատմվածք, Արձակ 13+

Մանուկ Մագականյան

Խենթերը

Երվանդ Ահարոնյանին

Վիկտոր Բալայանին

Գեղարդում, վանքի պարսպից քիչ հեռու, ձորահայաց բլուրին փոքրիկ մի գերեզման կա: Տապանաքարին՝ Ահարոնյան Սանդուխտ, տակը, փակագծերի մեջ՝ Էրզրում-Մարսել-Հայաստան: Հայրանունը չկա, ծննդյան ու մահվան տարեթվերը չկան, փոխարենը գերեզմանին հակված կաղամախենու դեղնակարմիր տերևներն են, որ ձորն ի վար սահող աշնան քամու շորշոփից թրթռում, տեղափոխ են լինում ու ասես չկամենալով՝ իրենց տեղը տապանաքարի վրա գիջում նորերին: Քիչ հեռվում երևում է վանքի գմբեթը՝ երկինք ձգտող խաչի իր աղերսանքով, ձորից հասնում է ծերացած, նվաղած գետի մրմունջը, որ գալիս հավում է տապանաքարի ականջին: Տեսնես ի՞նչ է ասում...

— Բարև եղբայր:

— Բարև:

— Իմ անունը Երվանդ Ահարոնյան է:

— Իմ անունը Վիկտոր է:

Մարսելի հայկական եկեղեցու բակում էին: Երկու տաք, մարդամոտ հայացքներ նայում էին իրար:

— Ինչպե՞ս իմացար, որ հայ եմ,— ձեռքսեղմումից հետո հարցրեց Վիկտորը:

— Դյուրին գործ է,— ասաց Երվանդը:— Հայ եկեղեցու բակում հայի պիտի հանդիպես:

Երվանդը հիսունին մոտ էր, նիհար, բարձրահասակ, հայի քթով ու բեղերով, ակնոցն աչքերին, Վիկտորը՝ նրան հասակակից, նրանից փոքր-ինչ ցածր, խոշոր աչքերում՝ խոշոր ժպիտ:

— Կարող է՝ իտալացի եմ կամ իսպանացի,— կատակեց Վիկտորը,— նրանք քրիստոնյա չե՞ն...

— Է,— գլուխը ետ ձգեց Երվանդը:— Ես ձեզ երեկոյան սինեմայում տեսա:

— Իսկապե՞ս,— ուրախացավ Վիկտորը:— Նկարը հավանեցի՞ր:

Հայաստանի կինեմատոգրաֆիստների փոքրիկ խումբը նախորդ օրը մարսելաբնակ հայերի համար ցուցադրել էր «Նահապետ» ֆիլմը:

— Շա՛տ,— աչքերը գոցելով ժպտաց Երվանդը:— Տիկինս, քույրս, մայրս էլ շատ հավնեցան:

— Ուրախ եմ,— ասաց Վիկտորը, նկատեց եկեղեցու դռնից դուրս եկող իր ընկերներին, ցանկացավ ևս երկու խոսք ասել ու հրաժեշտ տալ, Երվանդը կանխեց.

— Բեզմե բան մը պիտի խնդրեմ:

— Լսում եմ,— ընկերներին ձեռքով նշան անելով՝ գործնական դարձավ Վիկտորը:

— Խանութս հոստեղեն հարյուր քայլի վրա է: Երթանք իմ խանութը, ես քու մազերը պիտի

շտկեմ:

Վիկտորը ծոծրակը շփեց, ամաչե՛ց, չամաչե՛ց չափն անցկացրած իր մազերի համար:

— Երևանում չհասցրեցի,— արդարացավ:

— Հոգ չէ: Երվանդ Ահարոնյանը քեզի ամոթով չի ձգեր: Առաջարկը շատ էր անկեղծ ու անսպասելի, Վիկտորը դժվարանում էր պատասխանել: Այդ կացութիւնից դուրս բերեց ընկերների խումբը:

— Ծանոթացե՛ք,— ասաց Վիկտորը,— Երվանդ Ահարոնյանն է:

Երվանդը սեղմեց նրանց ձեռքերը՝ պրոֆեսիոնալի հայացքով վայրկենապես գնահատելով նրանց սանրվածքը.

— Անոնք վարսահարդարի կարիք չունին,— ասաց:

— Առաջարկում է գնալ իր խանութը, որ մազերս շտկի,— բացատրեց Վիկտորը:

— Ու դեռ մտածո՞ւմ ես,— ասացին ընկերները:— Երևանում գլուխ կգովես՝ Ֆրանսիայում եմ մազերս շտկել:

— Այո,— մատը ցցեց Երվանդը,— չպետք է զոջա:

— Հյուրանոցում կհանդիպենք,— ասացին ընկերներն ու Երվանդին ողջունելով հեռացան:

Վարսավիրանոցը կամ, ինչպես Երվանդն էր ասում, «խանութը», իսկապես հեռու չէր: Ոչ մեծ սրահում չորս-հինգ վարսավիրներ իրենց գործին էին, և նրանց մուտքը աննկատելի մնաց: Երվանդը ֆրանսերեն բան ասաց, վարսավիրները մի վայրկյան միայն կտրվեցին աշխատանքից, քաղաքավարի ժպտացին Վիկտորին ու շարունակեցին գործը:

— Նախ սուրճ խմենք՝ հետո՞ անցնինք մեր զբաղմունքին, թե՞...

— Սուրճը վերջում,— ասաց Վիկտորը:

— Ես իմ հասկացողությամբ պիտի շտկեմ, դուն ձայն չպիտի հանես,— նրան հայելու դիմաց նստեցնելով ասաց Երվանդը:

— Ես քեզ ծառա,— կատակեց Վիկտորը:

— Ոչ, ծառայողը ես եմ:

Երվանդը «ծառայեց», և Վիկտորն իմացավ, որ այն օրիորդը՝ քառասունն անց, նիհար, բարձրահասակ, Երվանդի Գոհար քույրիկն է, միասին են աշխատում, որ ծնողները Երզրումից են գաղթել, որ մայրն ու քույրը միասին են ապրում, որ

— Մայրիկիս տունը հին էր, անհարմար էր, խաբեցինք, ուղարկեցինք Ամերիկա, մյուս քույրիկիս մոտ, քանի մը ամիս են վերադարձավ, իր տունը չճանցավ...

— Ինչո՞ւ չճանաչեց...

— Զիչ մը խնայողություն ունեինք՝ քանդեցինք, նորը շինեցինք,— խնդաց Երվանդը:

— Ուրախացավ...

— Ի՞նչ կսես,— գլուխը ետ տարավ Երվանդը:— Դու անոր զայրույթը պիտի տեսնեիր: Կմղկտար, իմ տունը լավ էր կսեր, ես այն տան մեջ ձեզ մեծցուցի:

— Մայրդ կա՞...

— Է հա... Չըսի՞, որ քույրիկիս հետ կապրին:

— Մոռացա, կներես:

Երվանդը Վիկտորի ականջի մոտ կռացած, համարյա շշուկով էլի բաներ պատմեց ու բերանի գո՞լն էր պատճառը, թե՞ արած պատմություններն էին տաք՝ Վիկտորն զգաց, որ ջերմություն է առինքնում այդ մարդը:

Չետո սուրճ խմեցին, այցետոմսեր փոխանակեցին և հրաժեշտ տվեցին իրար: 1987 թիվն էր: Աշուն էր:

Երևանում Վիկտորը մի քանի անգամ հպարտացավ. «Մազերս Մարսելում շտկած են», և մազերի աճի հետ շտկվածությունն էլ մոռացվեց, շտկողն էլ, հետո ո՞վ էր Մարսելն ու նրա մարդամոտ վարսահարդարին հիշողը, երբ Թատերական հրապարակում ահռելի մարդաշարժ սկսվեց ու իր արձագանքը տվեց Հայաստան աշխարհի ընդերքում ավերելով քաղաքներ ու գյուղեր և անվանվեց «Տիեզերական երկրաշարժ»: Հայաստանի առօրյան երկրաշարժային էր: Անսպասելին հեռախոսագանգն էր:

— Վիկտորին եմ ուզում:

Կեսգիշերին մոտ էր, Վիկտորը նոր էր վերադարձել Սպիտակից՝ ջարդված սրտով ու մարմնով:

— Ես եմ:

— Բարև եղբայր...

— Բարև:

— Երվանդ Ահարոնյանն է:

— Երվանդ Ահարոնյանը: Մարսելեն... մազերդ շտկեցի...

— Հա՞... Ե՞րբ ես եկել:

— Արդեն երրորդ օրն է: Դեղորայք եմ բերած վիրավորներու համար:

— Երկա՞ր ես մնալու...

— Վաղը երեկոյան մեկնելու եմ:

— Բա չպիտի հանդիպե՞նք,— ավելի քաղաքավարության համար ասաց Վիկտորը:
Հանդիպելու ոչ սիրտ կար, ոչ՝ ժամանակ:

— Անպայման, անպայման,— շուտասելուկով ասաց Երվանդը: — Դեռ շատ կարևոր խնդրանք մը ունիմ:

Պայմանավորվեցին, և առավոտ կանուխ «Վեկտորը մեքենայով մոտեցավ հյուրանոցի մուտքին: Երվանդն արդեն սպասում էր: Հին ծանոթներ էին՝ եղբայրաբար ողջագուրվեցին:

— Խնդրանք մը ունիմ,— անմիջապես գործնական դարձավ Երվանդը:

— Ասա:

— Կհասկնամ, որ ձեր այս վիճակում անպատեհ է խնդրանքս...

— Ասա:

— Պիտի խնդրեմ միասին Գեղարդ Էրթանք:

— Գեղա՞րդ...

— Մեծ մամիկիս շիրիմը պիտի քեզ ցույց տամ...

Վիկտորն, իհարկե, ոչինչ չհասկացավ, բայց տաքսիրտ-տաքիողի մարդ էր՝ չկարողացավ մերժել.

— Չնացինք:

Ճանապարհին Երվանդը պատմեց եղելությունը Էրզրումում ծնված և Մարսելում իր մահկանացուն կնքած Երվանդի տատը մի երագանք է ունեցել՝ թաղվել Հայաստանում: Չի իրականացել: Երվանդի հայրը մի ցավ է ունեցել, չի կարողացել կատարել մոր խնդրանքը և մահվան մահճում վերջին խոսքն է եղել. «Մորս փափագը չկատարվեց»...

— Գիտե՞ս ինչ դարդ փոխանցեց ինձ հայրս...

— Հասկանում եմ:

— Երբ հայ համայնքում ըսին դեղորայքը ուղեկցող է պետք՝ ինձ անմիջապես մեջտեղ նետեցի:

— Պարզ է,— Հենց այնպես ասաց Վիկտորը:

— Մեծ մայրիկիս աճյունն ամփոփեցի արկղի մեջ, վերցրեցի հետս...

— Հա՛...— վերջապես գլխի ընկավ Վիկտորը:

— Դեղորայքը չէին ստուգում: Այնպես երկու կառավարություններու համաձայնություն էր պետք: Իսկ այսպես՝ հայդե բաբամ, եկանք հասանք հայրենիք...

— Գեղարդ ինչպե՞ս հասար...

— Իբրև տեսարժան վայր՝ երեկ բերին, վանքը ցուցադրեցին: Արկղը վերցուցի հետս: Մեծ չէր, այսքան բան էր,— Երվանդը ցույց տվեց արկղի չափը:

— Ապրես,— զգացվեց Վիկտորը:

— Հապա ինչպե՞ս,— հպարտացավ Երվանդը:— Մինչև մյուսները վանքի վեր ու վարը կուսումնասիրեին՝ պարիսպեն դուրս ելա, փոքրիկ փոս մը գտա, արկղը տեղավորեցի մեջը, մատներով ճանկոռեցի, հող ու քար լեցուցի վրան...

— Սիրտդ հանգստացա՞վ...

— Հապա ինչպե՞ս... Վանք մտա, հիշատակի մոմ վառեցի...

— Հողը թեթև լինի...

— Այստեղ հարազատ մեկը չունիմ, կուզեմ որ մեկ իմանա մեծ մամիկի շիրիմի վայրը...— Երվանդի ձայնը՝ կերկերաց, նա հայացքը թեքեց՝ թաքցնելով, համար աչքերի արտասուքը:

— Զեզ հետ եղողները չիմացա՞ն...

— Ոչ: Բարդություններն խուսափեցի:

Մեքենան ճանապարհի կեռմաններն էր հաղթահարում և ամեն մեկն իր մտքերին՝ լռում էին: Միայն մի անգամ վարորդը շրջեց գլուխը, նայեց Երվանդին ու ասաց.

— Ցավդ տանեմ...

Հայ ենք՝ տարին մի անգամ լինում ենք Գեղարդում՝ կնուկը Է, հյուրեր են, բան են: Մի խոսքով: Ամեն գնալիս Վիկտորն ու վարորդը դաշտային ծաղիկներ էին պոկում, դուրս ելնում վանքի պարսպից, գնում կանգնում էին մեծ մամիկի շիրիմի մոտ, լռում, ապա վանք մտնում ու մոմ վառում հոգու հանգստության համար: Հերթական մի այցելության ժամանակ Վիկտորն ասաց.

— Էսպես չի լինի: Հարկավոր է քար դնենք տատի գերեզմանին:

— Ամեն անգամ ուզում էի ասել ամաչում էի,— ամոթխած ժպտաց վարորդը:

Որոշեցին, և ինքը, վարորդը ու մի քանի ընկեր տղերք մի ամսում գլուխ բերեցին այդ գործը: Շիրիմին մեքենայով մոտենալն անհնար էր՝ ամեն ինչ ձեռքերով էին տանում-բերում: Վանքի աշխատողները, որ սկզբում չէին հասկանում ինչ է կատարվում՝ իմանալով հաշտվեցին վանքի հարևանությամբ գերեզմանի ներկայության հետ, միայն չկարողացան զարմանքը զսպել ու Վիկտորի մասին ասացին.

— Խենթ է այս մարդը:

Աշխատանքի ավարտին քահանա հրավիրեցին:

— Ո՞վ է հանգուցյալը,— հարցրեց քահանան:

— Մեր տատն է,— պատասխանեց Վիկտորը: Քահանան օրհնեց գերեզմանը, խունկ ծխեց:

Պատմությունն այս գուցե այստեղ էլ ավարտվեր, եթե դարձյալ մի երեկո չհնչեր հեռախոսի զանգը.

— Վիկտորին եմ ուզում:— Կանացի ձայն էր: Հարսը Վիկտորին հեռախոսի մոտ կանչեց:

— Գոհարն եմ,— ասացին,— Մարսելեն: Երվանդ Ահարոնյանի քույրիկը:

— Հա... ուրախ եմ:

— Ղարաբաղի երեխաներու համար օգնություն ենք բերեր: Սնունդ է:

— Լավ եք արել: Շատ լավ եք արել:

— Ես ձեզ Մարսելում եղբորս խանութում եմ տեսեր: Ինձ հիշեցի՞ք:

Վիկտորն, իհարկե, չէր հիշում, բայց ասաց.

— Հիշեցի, ինչպե՞ս չհիշեցի:

— Եղբայրս ինձ ըսավ, որ մեծ մամիկիս շիրիմի տեղը միայն ձեզ է հայտնի.

— Հայտնի է:

— Պիտի խնդրեմ, որ այդ տեղն ինձ ցույց տաք: Պայմանավորվեցին, հանդիպեցին: Ճանապարհին Գոհարը պատմեց, որ Մարսելի հայ համայնքը օգնությունն ուղեկցող պիտի ընտրեր.

— Ես ինձ իսկույն մեջտեղ նետեցի:

— Լավ արեցիք:

— Հայրենիքում չէի եղած և հետո ալ մեծ մամիկիս շիրիմին այցելելու խնդիրը կար: Այս առիթը ես պիտի չկորսնցնեի:

Գերեզմանի մոտ Վիկտորը, Գոհարը, վարորդը կանգնեցին, լռեցին, բայց Գոհարի հայացքը, գերեզմանին չէր, շիրիմից դուրս ուրիշ բան էր փնտրում: Վերջապես Գոհարը չդիմացավ.

— Այս ո՞ւմ գերեզմանն է:

— Տասիս,— ասաց Վիկտորը:

— Ձեր տատի:

— Իմ:

— Աստված հոգին լուսավորի,— ամոթխած ժպտա Գոհարը:— Հիմա պիտի խնդրեմ իմ մեծ մամիկի շիրիմի տեղը ցույց տաք:

— Այս է,— քթի տակ ժպտաց Վիկտորը:

Գոհարը նախ չհասկացավ ու ավելի ուշ, երբ գլխի ընկավ՝ շփոթվեց.

— Աման,— ասաց:

Վարորդն օգնեց, որ նա նստի ցանկապատին կից փոքրիկ նստարանին:

— Աման,— ասում էր, օրորվելով ժպտում ու աչքերից, սահեցնում արտասուքը:

Ապա տեսախցիկով գերեզմանը վերևից նկարահանեց, վարից նկարահանեց, կողքից նկարահանեց: Տեսագրում էի ու հարցնում.

— Ո՞վ կառուցեց այս գերեզմանը՝ պետությունը կառուցեց, եկեղեցի՞ն կառուցեց, բարեգործակա՞նը...

— Թոռները կառուցեցին,— վերջապես չդիմացավ վարորդը:

Գուցե և այսպես ավարտվեր այսպա տմուրթունը, եթե մի գիշեր չհնչեր հեռախոսազանգը.

— Մարսելեն Երվանդ Ահարոնյանն է: Վիկտորին եմ ուզում:

— Վիկտորը տանը չի,— ասաց հարսը:

— Ո՛ր է: Գոհարը, տեսաներիզները բերեց, մեզ խենթացրեց: Կուզեմ երախտիքս հայտնել...

— Վիկտորը հիվանդանոցում է...

Չեռախոսով արտասուքը երևո՞ւմ է, Երվանդը տաքսիրտ էր, հաստատ տեսավ հարսի աչքերի արտասուքը:

— Ի՞նչ է պատահեր,— բղավեց,— ինձ ըսե՛ ի՞նչ է պատահեր:

— Սրտի ինֆարկտ է... Երկրորդ ինֆարկտն է,— քիչ ուշացումով ասաց հարսը:

— Ե՛րբ պատահեց, ինչպե՞ս պատահեց...

— Առաջինը երկրաշարժից հետո,— քիթը վեր Քաշեց հարսը,— երկրորդն էլ Ղարաբաղի էս դեպքերից հետո...

— Բժիշկներն ի՞նչ կըսեն:

— Ասում են՝ շատ վատ է:

Մարսելում լռում էին, Երևանում լռում էին: Վերջապես Մարսելը խոսեց.

— Ձեր երկրում բժշկությունն չկա, ջանւմ, հայտնի բան է...

— Չկա,— հոգոց հանեց հարսը:— Ձեր զանգի մասին իրեն կհայտնեմ:

— Սպասե,— բղավեց Երվանդը,— թող խորհիմ:

— Խորհելու բան չկա,— ասաց հարսը:— Ասում են՝ վեց ամիս կապրի կամ չի ապրի...

— Աղջիկ,— ավելի բարձր բղավեց Երվանդը,— խելքդ գլուխդ հավաքե,— լռեց, սպասեց:— Չավաքեցի՞ր:

— Չավաքեցի:

— Երևան-Փարիզ ուղերթը գիտե՞ս... Ամեն հինգշաբթի:

— Գիտեմ:

— Այսօր կիրակի է: Դուև հինգշաբթի Վիկտորին հիվանդության նկարագիրն ինձի ուղարկե: Կոլտաս օդաչուին հասկցա՛ր...

— Չասկացա;

— Առայժմ իրեն ոչինչ մի հայտներ, հասկցա՛ր..

— Չասկացա:

— Չհնգշաբթի օդանավը ես պիտի դիմավորեմ:

Աղմուկը հիվանդանոցում սկսվեց.

— Ախր, քեզ ո՞վ է խնդրել նրա հետ էդ մասին խոսել,— չէր հանգստանում Վիկտորը: Չարսը գլուխը կախ լռում էր:

— Գիտե՞ս էդ բուժումը Էստեղ ինչ արժի... Չարսը գլուխը կախ լռում էր:

— Նա ինչի տեր է՝ մի սովորական վարսավիր... Էլ գնալ-գալու ծախսը չեմ ասում...

— Չիմա ի՞նչ անեմ,— վերջապես խոսեց հարսը:— Տոմսը վերցված է, վիզան՝ ուղարկված...

— Վիզան ուղարկված,— հեզնեց Վիկտորը:— Ձեզ ով է խնդրել իմ առողջության հարցերը դուք որոշեք...

— Փաստը մնում է փաստ,— միջամտեց կինը:— Հինգշաբթի Փարիզում քեզ դիմավորելու է:

— Է,— գլուխը խռոված շրջեց Վիկտորը:— Ի՞նչ եք ինձ անհարմար վիճակի մեջ գնում:— Լռեց, լռեց:— Գոնե մի անգամ հետս խոսեիք:

— Ինքն ասաց՝ չասեք:

— Շատ բան ասաց,— բղավեց Վիկտորը:— Ինձ վերաբերող բանը ես չիմանա՞մ...

— Զեղ հուզվել պետք չի,— ասաց կինը:

— Չհուզվելո՞ւ բան եք արել...

Կինը հարսին աչքով արեց, և նրանք առանց ծպտունի հիվանդասենյակից դուրս ելան:

Վիրահատության յոթերորդ օրը Վիկտորին հիվանդանոցից դուրս դրեցին: Արևոտ, պայծառ օր էր:

— Մորս տանը պիտի ապրիս,— ասաց Երվանդը:— Իմ տունը աղմուկը շատ է՝ երեխաներ, երաժշտություն, հեռուստացույց... Զեղ հանգիստ է պետք:

— Ոնց կասես,— ասաց Վիկտորը:— Ինձ մնա՞ վաղը Երևան կվերադառնամ:

— Ծոխենթ է սա տղան,— կանչեց Երվանդը:— Բժիշկն ասավ քեզ ամենաքիչը տասը օր հանգիստ է պետք:

— Ինձ ի՞նչ է եղել,— ժպտաց Վիկտորը:— Բողկի պես առողջ եմ:

— Գոհար,— հրճվանքով կանչեց Երվանդը:— Սա հայաստանաբնակները ամբողջովին խենթ են...

— Ինչո՞ւ...

— Կսե՛ բողկի պես առողջ եմ: Բողկն ի՞նչ է, ծո, կուտես, պետքարան կերթաս...

Վիկտորը հասկանում էր՝ Երվանդի ուրախությունը չէր զսպվում, դրսում էր, Գոհարինը՝ ներսում:

— Ամոթ է, ի՞նչ կմտածե Վիկտորը:

— Ասե՛մ ինչ կմտածեմ:

— Է,— Երվանդի աչքերից գվարճությունը կաթում էր:

— Լացս զսպեմ ու ձեր ցավը տանեմ կմտածեմ,— Վիկտորը ձգվեց ու համբուրեց

Երվանդին ու Գոհարին:— Հասկացա՞ք ինչ կմտածեմ...

— Մենք ցավ չունինք,— ասաց Գոհարը:— Մեր ցավը դուն էիր, ան ալ Աստծո օգնությամբ վերջացավ:

Դեռ հիվանդանոցի մուտքի մոտ էին, քամին ծովից գլուխ, պտտեցնող բույրեր էր բերում, բայց ավելի գլուխ պտտեցնողը եղբոր և քրոջ անթաքույց ուրախությունն էր:

— Գիտե՞ս բժիշկն ինչ ըսավ,— Վիկտորի թևը ցնցեց Երվանդը:

— Ի՞նչ:

— Հարցուց՝ ի՞նչ մասնագետ է, ըսի՛ գրող է: Ըսավ՝ որ էջ ծնվեր, այս պրոբլեմը չէր ունենար...

— Խայտառակ...— խտիստոցով ծիծաղեց Գոհարը:

Հիմա Վիկտորը ննջարանում պառկած մտաբերում էր այս ամենը, և մտքերը հաստատ շարունակվելու էին, եթե հյուրասենյակից հանկարծ ձայներ չսլվեին: Վիկտորը հասկացավ, որ հարևանուհի Սրբուհին է եկել Երվանդի մայրիկի մոտ ու գրույց են սկսել: Եվ որովհետև երկուսն էլ ութսունն անց էին ու ծանրականջ՝ նրանց ձայները շատ էին բարձր ու պարզորոշ ննջարան հասնող:

— Հիվանդին բերեցի՞ք:

Սրբուհին էր:

— Բերեցի՞նք:

— Բարեհաջող անցավ...

— Աստծու օգնությամբ:

— Սո՛ւղ նստեց այդ ամենը... Չարդ մայրիկը հազաց.

— Սուղ էր:

— Այդ քո Երվանդը խենթ է, ջանմ: Ի՞նչ կարողության տեր է, որ այդպիսի ծախսերի տակ ընկավ: Հա՛յրն էր, եղբա՛յրն էր, ով էր այդ մարդը...

— Հայրը միշտ կսեր՝ Երվանդիս խենթությունը կըսիրեմ...

— Ժամանակը փոխվեր է,— առարկություն չընդունող ձայնով ասաց Սրբուհին, — Խենթերի ատենն անցավ...

Վիկտորը ցանկացավ գոռալ՝ «Ի՛նչ... Խենթերը ժամանակ չեն ճանաչում»...— Փոխարենը՝ վերմակը քաշեց գլխին ու փղծկաց...

Գեղարդում վանքի պարսպից քիչ հեռու, ձորահայաց բլուրին, փոքրիկ մի գերեզման կա: Քիչ հեռվում երևում է վանքի գմբեթը՝ երկինք պարզած խաչի իր աղերսանքով, ձորից հասնում է ծերացած, նվաղած գետի մրմունջը, որ գալիս, հպվում է տապանաքարի ականջին: Տեսնես ի՞նչ է ասում...

